

**CRIMES AGAINST HUMANITY AND WAR CRIMES
OF RUSSIA TOWARDS UKRAINE IN 2022–2024:
THE DEMOGRAPHIC ASPECT**

**ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ ТА ВІЙСЬКОВІ
ЗЛОЧИНИ РОСІЇ В УКРАЇНІ У 2022–2024 РОКАХ:
ДЕМОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ**

Roman Tesliuk¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-408-5-33>

Російсько-українська війна вже 10 років є визначальною детермінантою соціально-демографічного розвитку України. Злочини росії в Україні забрали життя, травмували та покалічили сотні тисяч українців, змусили мігрувати мільйони українських громадян. Прямі та непрямі демографічні втрати, спотворення соціально-демографічних балансів катастрофічно послабили людський потенціал країни, яка й до війни перебувала у глибокій демографічній кризі. Знищення цілих міст та сіл, руйнування домівок та місць прикладання праці, замінованість великих територій, їхнє забруднення внаслідок воєнних дій та непридатність для ведення господарської діяльності – все це унеможливило стабілізацію демографічної ситуації та суттєво обмежує перспективи повоєнного демографічного розвитку навіть на кризовому довоєнному рівні.

Повномасштабна агресія росії спричинила не тільки кількісні демографічні зміни, а й спотворила соціально-демографічні структури, значно погіршила якість життя населення країни, його соціальну стратифікацію.

Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС) [1] встановлює 4 основні міжнародні злочини: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини і злочини агресії. Військові злочини росії та створених нею маріонеткових терористичних угруповань «ДНР» та «ЛНР» проти України фіксуються з самого початку російської агресії (лютий 2014 р.). Загалом кількісними демографічними наслідками цього етапу російсько-української війни (лютий 2014 р. – 23.02.2022 р.), за даними Управління верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), стали численні людські втрати українських військових та цивільних – більше 24 тис. осіб, з яких загинуло 7,5 тис. осіб, поранено 16,7–19,7 тис. [2].

¹ National Museum of the Holodomor-Genocide, Ukraine

Складовими репресивної та асиміляційної політики росії на окупованих територіях стали придушення будь-якого прояву української ідентичності, постійне насичення інфопростору антиукраїнською пропагандою, виховання дітей та молоді в душі російського «націонал-патріотизму», глорифікація путінського режиму та совєтського минулого тощо.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну стало найбільшим злочином агресії в Європі з часу закінчення II світової війни. Число російських злочинів значно зросло. 14.04.2022 р. Верховна Рада України визнала дії, вчинені росією під час останньої фази її збройної агресії проти України, геноцидом українського народу. Відповідно до ст. 6 Римського статуту МКС, дії росії в Україні варто кваліфікувати як геноцид за усіма переліченими ознаками [1].

Офісом генерального прокурора України [3] за 2 роки повномасштабного вторгнення рф зафіксовано 126 781 злочин агресії та воєнний злочин, з яких 123 142 – за ст. 438 Кримінального кодексу України «Порушення законів та звичаїв війни», 94 – ст. 437 «Планування, підготовка або розв'язання та ведення агресивної війни», 75 – с. 436 «Пропаганда війни». Крім цього, зафіксовано 16 632 злочинів проти національної безпеки.

Демографічні наслідки злочинів росії мають комплексний характер для України. Вони призводять не тільки до кількісного скорочення чисельності населення, насамперед працездатного (і фертильного) віку, а й катастрофічно поглиблюють довоєнну демографічну кризу.

У кількісному вимірі Україна продовжує втрачати населення: пряма смертність (військових і цивільних), еміграція, та непрямі втрати – зниження народжуваності. Станом на 15.02.2024 р. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ) зафіксувала дані про загибель щонайменше 10 582 та поранення 19 875 цивільних мешканців України [4]. Однак це лише «верхівка айсберга», адже ММПЛУ подає лише підтвержені та задокументовані дані. Сюди не входять жертви серед цивільного населення в місцях ведення бойових дій та на окупованих територіях. Неможливо верифікувати, наприклад, інформацію про десятки тисяч загиблих мешканців Маріуполя у 2022 р., невідомою залишається кількість жертв на окупованих територіях і прифронтових поселеннях. Офіційно оголошено про втрати 31 тис. українських військових за 2 роки повномасштабної війни [5].

Катастрофічними у кількісному відношенні є поточні міграційні втрати України внаслідок війни, однак ці втрати не є безповоротними. Кількість реемігрантів залежить від умов припинення бойових дій, відновлення житла і можливостей ефективною зайнятості. Однак варто враховувати, що частина вимушених мігрантів в Україну вже не повернеться. Загалом з початку вторгнення майже кожен третій

мешканець України змінив місце проживання. За оцінками Управління Верховного комісара ООН у справах біженців [6], станом на 15.02.2024 р. майже за 2 роки широкомасштабної війни було 6 479,7 тис. вимушених мігрантів з України, з них 1 252,5 тис. – у росії.

Однією з ознак геноциду є насильницьке переміщення дітей. Офіційно визнано, що в росію депортовано 19 546 українських дітей [7], однак їх, очевидно, є набагато більше – від 260 до 700 тис. [8]. Внаслідок злочинів росії Україна може втратити ціле покоління.

Окрім депортацій місцевого населення, на захоплених територіях росія здійснює численні військові злочини і злочини проти людяності: вбивства, захоплення, переслідування, ув'язнення, сексуальне насильство, примусову мобілізацію громадян України до російської армії. Експерти Інституту вивчення війни вказують, що дії росії на окупованих територіях України мають ознаки етнічних чисток, що здійснюються задля «надання певній території етнічної гомогенності з допомогою сили або залякування, з метою переміщення певних осіб та груп з цієї території» [9].

Міністерством соціальної політики України станом на 03.03.2024 р. зареєстровано 4,835 млн ВПО, з яких 1 млн – діти до 18 р. [10]. У це число входять 3,6 млн ос., які перемістилися (в т.ч. повторно) після початку повномасштабної війни, з них 2,5 млн не можуть повернутися до своїх домівок (оскільки житло або зруйноване, або знаходиться у зоні активних бойових дій, або на тимчасово окупованій території) [11].

З огляду на масштаби міграції та деформації демографічних структур, очікуваним наслідком злочинної війни росії є падіння народжуваності в Україні. У 2022 р. народилося лише 206 тис. дітей, у 2023 – 187,4 тис., що відповідно на 1/4 та 1/3 менше від числа народжених у 2021 р. (273,8 тис.) [12].

Окремих досліджень потребують інші соціально-демографічні деформації, спричинені злочинною агресією росії: статеві дисбаланси, пов'язані з залученістю до війська здебільшого чоловічого населення та жіночим «обличчям» еміграції; поранення, травматизм та погіршення стану здоров'я, зокрема, посттравматичний стресовий розлад; зростання числа неповних і дистантних сімей; погіршення вікової структури, що надалі призведе до дефіциту працездатного населення; зростання демографічного навантаження за рахунок зменшення рівня зайнятості і збільшення частки отримувачів соціальних допомог та пенсій; демо-територіальні диспропорції, зокрема, локальні демографічні катастрофи в окремих громадах, містах, селах.

Російсько-українська війна – не тільки збройне протистояння. В історичному контексті – це передусім черговий екзистенційний виклик існуванню України як держави й українців як нації. Демографічні

перспективи України повинні бути забезпечені перемогою не тільки на полі бою, а й у соціально-гуманітарній і культурній сферах, зокрема, в частині покарання росії за вчинені геноцид, злочини проти людяності й військові злочини.

Список використаних джерел:

1. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. Офіційний переклад // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 29.02.2024).
2. ООН підрахувала кількість жертв бойових дій на Донбасі. *Радіо Свобода*. URL: <https://web.archive.org/web/20210224205302/https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-kst-gerstv-boyovuyh-donbas/31110937.html> (дата звернення: 29.02.2024).
3. Офіс генерального прокурора України. Офіційний сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 04.03.2024).
4. Дворічний звіт. Захист цивільних осіб: вплив бойових дій на цивільних з 24 лютого 2022 року. *ВКПЛІ ООН*. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-02/22%20Feb%202024%20Protection%20of%20Civilians_impact%20of%20hostilities%20on%20civilians%20since%2024%20Feb%202022_HRMMU%20report_UKR.pdf (дата звернення: 01.03.2024).
5. Зеленський: У війні з РФ загинула 31 тисяча українських військових. *Interfax-Україна*. Інформаційне агентство. 25.02.2024. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/969730.html> (дата звернення: 01.03.2024).
6. Ukraine Refugee Situation. UNHCR. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 01.03.2024).
7. «Росія продовжує депортувати дітей»: Лубінець розповів, скільки дітей вивезли в РФ і яку нову тактику застосовує Москва. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rosiya-deportatsia-ditey-lubinets/32720921.html> (дата звернення: 02.03.2024).
8. В росію могли депортувати до 700 тисяч українських дітей – експерт. *Українформ*. 16.01.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3653634-v-rosiu-mogli-deportuvati-do-700-tisac-ukrainskih-ditej-ekspert.html> (дата звернення: 02.03.2024).
9. Russian offensive campaign assessment. Oct 15, 2022 – ISW Press. URL: <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-october-15> (дата звернення: 02.03.2024).
10. Аналітика. ВПО. Інформаційно-обчислювальний центр Мінсоцполітики України. URL: <https://www.ioc.gov.ua/dashboardVpo/> (дата звернення: 04.03.2024).
11. Внутрішньо переміщені особи. Міністерство соціальної політики. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> (дата звернення: 02.03.2024).
12. На 32% менше дітей народилось у 2023 році в Україні. *Опендатабот*. 31 січня 2024. URL: <https://opendatobot.ua/analytics/newborn-2023> (дата звернення: 02.03.2024).